

บทที่ 4

สภาพของวังช้างอยุธยา แล เพนียด และควายช้าง

ที่ตั้งวังช้างอยุธยา แล เพนียดริมถนนป่าโทน ช้างกุ่มขุนแผน อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เดิมได้ตั้งชื่อว่า ปางช้างอยุธยา แล เพนียด และได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น วังช้างอยุธยา แล เพนียด เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของและสถานที่ ที่อยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และเป็นพื้นที่มรดกโลก คำว่า แล หมายถึง แลมองแลเห็น แลดู เป็นคำโบราณ เพนียด หมายถึง โบราณสถานเป็นที่จับช้างโบราณ ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ความหมายรวม คือ เป็นสถานที่ทำงานของช้างและดูแลดูแลเพนียดคล้องช้าง

ภาพประกอบ 3 ที่ตั้งวังช้างอยุธยา แล เพนียด

สภาพของวังช้างอยุธยา แล เพนียด

ขนาดพื้นที่ประมาณ 2 ไร่ ทิศเหนือติดกับบึงน้ำโบราณช้างกุ่มขุนแผน ทิศใต้ติดริมถนนป่าโทน ตั้งใกล้กับศาลหลักเมือง ด้านทิศตะวันออกติดกับสระน้ำวัดเกศ ทิศตะวันตกติดกับโครงการตลาดน้ำเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา

สิ่งก่อสร้างของวังช้างอยุธยา แล เพนียด

ลานพักช้างใหญ่ เป็นลานโล่งมีคานเหล็กกั้นสูง 150 เซนติเมตรขนาดเหล็กที่เป็นเสาเหล็กกลม 8 นิ้วมีตะแกรงเหล็ก เพื่อป้องกันช้างนำอาหารฟาดที่ตะแกรงแล้วไม่เสียหาย ที่กั้นช้างด้านหน้ายาว 10 เมตร ป้องกันนักท่องเที่ยวเข้าใกล้ชิดช้างเพื่อให้อาหารช้างในระยะแค่ปลายวงจะกั้นเฉพาะด้านหน้าที่นักท่องเที่ยวให้อาหารช้างและ บันทึกภาพเท่านั้น คอกกั้นชั้นในและชั้นนอกห่างกัน 150 เซนติเมตร หลังคากั้นแสงทำการชิงแสลงสีดำ ป้องกันแสงแดด ด้านริมถนนเป็นรั้วลวดหนาม ด้านในจะเป็นลานโล่ง ใช้เชือกกั้นมิให้บุคคลภายนอกเข้าไปเป็นบริเวณที่ช้างพักอาศัย เพื่อป้องกันอันตราย ความสูงช้างก็จะใช้พื้นที่เป็นสถานที่พักช้าง อานน้ำให้ช้าง พักผ่อน

ภาพประกอบ 4 ลานยืนช้างใหญ่

ลานพักช้างน้อย ช้างน้อยจะอยู่ด้านหน้าของช้างใหญ่ จะมีราวเหล็กสำหรับผูกช้างด้านริมถนน มีรั้วลวดหนามกั้นริมถนน ยาวประมาณ 4 เมตร ช้างน้อยไปทำงานวันละ 3-4 เชือก มีหน้าที่คอยต้อนรับนักท่องเที่ยว เชิญชวนนักท่องเที่ยวบันทึกภาพกับช้างน้อย โดยคิดค่าใช้จ่ายต่อท่าน 40 บาท ความสูงช้างน้อยจะมีหน้าที่สลับกันออกมาต้อนรับและพักในบริเวณ ลานให้อาหารและ ทำความสะอาด (เก็บมูลช้างเอง) ถ้าเป็นปีสภาวะ ต้องนำน้ำมาราด กวาดให้แห้ง วันเสาร์ วันอาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ ช้างน้อยจะโชว์ความสามารถ ประกอบเสียงดนตรี มีคนพากย์ เสร็จกิจกรรมลอดท้องช้าง ให้เป็นสิริมงคลสำหรับผู้มาเยือน เป็นภาพที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวจริง ๆ

ภาพประกอบ 5 ลานยืนช้างน้อย

อาคารจำหน่ายตั๋ว สำนักงานของฝ่ายขาย เป็นอาคารทรงไทย ขนาดกว้าง 2.8 เมตร ยาว 4 เมตร มีผนังติดกระจกติดเครื่องปรับอากาศ เป็นสำนักงานของเจ้าหน้าที่สำนักงาน 4 คน จำหน่ายบัตรนั่งช้าง ติดต่อสอบถาม เก็บเอกสารสำนักงาน โทรศัพท์ เครื่องส่งโทรสาร

ภาพประกอบ 6 อาคารจำหน่ายตั๋วที่นั่งช้างและสำนักงาน

อาคารจำหน่ายของที่ระลึก อาคารทรงไทย ขนาดกว้าง 9 เมตร ยาว 12 เมตร ติดเครื่องปรับอากาศสำหรับจำหน่ายของที่ระลึก ดังเช่น ผลิตภัณฑ์กระดาษมูลช้าง เสื้อยืด ของที่ระลึก จากเซรามิก ผ้าไหม ร่ม ฯลฯ ที่เกี่ยวกับช้าง มีเจ้าหน้าที่คอยบริการ 4 คน

ภาพประกอบ 7 อาคารจำหน่ายของที่ระลึก

อาคารจำหน่ายอาหารช้าง อาคารทรงไทย ขนาดกว้าง 2 เมตร ยาว 3 เมตร มีบาร์กัน สูง 1 เมตร มีเคาน์เตอร์ วางตะกร้า ใส่อาหารช้าง เช่น ถั่วฝักยาว อ้อยสับ อาหารเม็ดจำหน่ายตะกร้า ละ 20 บาท นมสำหรับช้างน้อยทางบริษัทจำหน่ายให้ในราคาทุน ซึ่งเป็นนมสำหรับเด็ก (ของคน) มาผสมน้ำ น้ำตาลและวิตามิน เกลือแร่ให้ช้างกิน จำหน่ายเหยือกละ 50 บาท 3 เหยือก 100 บาทสำหรับนักท่องเที่ยวซื้อให้ช้างน้อย

ห้องน้ำ สำหรับบริการนักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่ที่อยู่ด้วยกัน เพราะพื้นที่จำกัด ของวังช้างอยุธยา แล เพนียด การสร้างห้องน้ำจะเป็นลักษณะอาคารชั้นเดียวทรงไทยยาว ห้องสุขาหญิง 5 ห้อง ห้องสุขาชาย 2 ห้อง ห้องปัสสาวะชาย จะอยู่ด้านหลังอาคาร

ลานจอดรถ ของนักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่ ใช้พื้นที่ด้านหลังวังช้างอยุธยา แล เพนียด แบ่งออกเป็น 2 ส่วน รถยนต์ส่วนบุคคล ให้ข้ามสะพานไปจอดพื้นที่เป็นเกาะว่าง ส่วนรถบัสขนาดใหญ่ กลาง เล็ก ให้จอดที่ลานกว้าง ด้านหลังคุ้มขุนแผน มีเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวก รวมถึงที่จอดรถจักรยานนักท่องเที่ยว

การบริหารจัดการ

ด้านความปลอดภัย ตำรวจท่องเที่ยว จะมาตรวจเยี่ยมทุกชั่วโมง โดยผู้สื่อน้ำเงินมีสมุดให้ตรวจเยี่ยม เพื่อให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวและทำให้บรรยากาศการท่องเที่ยวปลอดภัย และทุกวันตำรวจภูธรอำเภอพระนครศรีอยุธยา จะมีมาลงชื่อตรวจเยี่ยมทุกวัน

ด้านการบริการนักท่องเที่ยว วังช้างอยุธยา แล เพนียด ได้จัดเจ้าหน้าที่ความช่าง เป็นเจ้าหน้าที่เฝ้าระวังความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งมี 2 จุดระยะห่างกัน 200 เมตร เฝ้าระวังช่างและคนทั่วไปเข้ามาบริเวณช่าง ระหว่างบริการนักท่องเที่ยว เพื่อช่วยความช่างที่อยู่บนคอช้างเป็นการเพิ่มความปลอดภัย ให้กับนักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

การจัดการสิ่งแวดล้อม สิ่งปฏิภนจากช้าง

1. ช้างเป็นสัตว์บกที่ใหญ่ที่สุดในโลก บริโภคร้อยละ 5-10 ของน้ำหนักตัวเฉลี่ยแล้ววันละ 200 กิโลกรัมต่อเชือกโดยประมาณ เมื่อกินมากก็ถ่ายมูลมาก วังช้างอยุธยา แล เพนียด ได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่คอยเก็บมูลช้างที่ร่วงลงพื้น โดยใช้เวลาการเก็บหลังจากมูลร่วงลงพื้นไม่เกิน 2 นาที นำมูลช้างมารวบรวมไว้ในรถลากบรรทุก ระหว่างเส้นทางเดินของช้าง จะมีเจ้าหน้าที่เป็นระยะคอยเก็บมูลช้าง มารวบรวมไว้ ทุก 2 วัน จะนำมูลช้างมาทิ้งไว้ที่ทิ้งมูลช้าง ที่หมู่บ้านช้าง เพนียดหลวง ต.สวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ปัสสาวะช้าง ปกติช้างจะกินน้ำปริมาณ 10-20 ลิตรต่อครั้ง กินน้ำอย่างน้อย 3 ครั้งต่อวัน กินน้ำเท่าใด ก็ปัสสาวะเท่านั้น เมื่อช้างมาอยู่รวมกัน ปัสสาวะจะมากและถ้าทิ้งไว้ให้แห้งจะส่งกลิ่น การจัดการต้องใช้น้ำล้างพื้น มีรางระบายน้ำมีบ่อพักน้ำปัสสาวะและน้ำล้างพื้นไปรวมกันโดยนำน้ำชีวภาพ (น้ำอีเอ็ม) มาใส่ในบ่อพักน้ำจะทำให้ย่อยสลาย และระบายไปตามท่อระบายน้ำทิ้งต่อไป ส่วนลานปูนอีก 1 แห่ง คือ ระบายข้างวงเวียนศาลหลักเมือง จะเป็นจุดถ่ายภาพที่ประทับใจของนักท่องเที่ยว คือ ริมบึงพระรามและด้านหลังเป็นวัดพระราม จะเป็นจุดที่บันทึกภาพได้สวยงามตรงบริเวณนั้น เทศคอนกรีตปูพื้นด้วยอิฐโบราณ ทำให้เข้าบรรยากาศโบราณสถานและทำพื้นที่ให้เอียง มีบ่อพักให้น้ำปัสสาวะช้างมารวมกันและมีปั้มน้ำคอยล้างพื้นทุก ๆ 1 ชั่วโมง ช้างเมื่ออยู่รวมกัน จะได้กลิ่นปัสสาวะเพื่อนช้างด้วยกัน ก็จะมีปฏิกิริยาต่อการปัสสาวะ อีก 1 จุดบริเวณด้านหน้าพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าอู่ทอง ตรงนั้นเรียกกันว่าจุด 20 นาที ช้างจะหยุดถ่ายภาพเมื่อหยุด ช้างได้กลิ่นปัสสาวะเพื่อนช้างก็จะปัสสาวะเช่นกันอีก การจัดการนำผงดินซีโอไซด์ ซึ่งมีคุณสมบัติกำจัดกลิ่น ทำให้กลิ่นของปัสสาวะช้างจะลดลง และราดพื้นด้วยน้ำชีวภาพได้แก่

ขยะมูลฝอย ที่เกิดจากช้าง คือ เศษอาหารช้าง ได้แก่ ใบสับประรด เศษหญ้า เศษอาหารช้าง เช่น เปลือกผลไม้ ฯลฯ จะนำมาเก็บรวมไว้ในรถกระแทะเศษอาหาร มูลช้างแยกใส่อีก 1 กระแทะ เพื่อนำมาทำปุ๋ยชีวภาพอีกครั้ง ส่วนขยะอื่น ๆ จะมีเจ้าหน้าที่รถเก็บขยะของเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา มาดำเนินการจัดเก็บต่อไป

ภาพประกอบ 8 ร้านอาหารน้ำปล้ำจำหน่ายอาหารตามสั่งและเครื่องดื่ม

ร้านอาหาร เป็นร้านจำหน่ายอาหาร พื้นที่ขนาด กว้าง 3.5 เมตร ยาวประมาณ 5 เมตร อยู่ด้านลานจอดรถ ความจุชั่งเรียกว่าร้านน้ำปล้ำ เป็นที่จำหน่ายอาหารตามสั่ง และข้าวแกง โดยให้น้ำปล้ำมาจำหน่ายอาหารให้ความจุชั่งในราคาประหยัด เปรียบเหมือนสวัสดิการความจุชั่งและพนักงาน ไม่ต้องเดินทางไปไกล จะเป็นที่รับประทานอาหารของความจุชั่ง เจ้าหน้าที่ และบางครั้งนักท่องเที่ยวไทย คนขับรถ และไกด์ ก็มารับประทานเช่นกัน

กิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวนั่งชั่งชมโบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

กิจกรรมการบริการนักท่องเที่ยว วังช้างอยุธยา แล เพนียด มีดังนี้

1. กิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวนั่งชั่งชมโบราณสถาน
2. กิจกรรมแสดงความสามารถชั่งเล็ก
3. กิจกรรมจำหน่ายอาหารชั่ง
4. กิจกรรมจำหน่ายของที่ระลึก
5. กิจกรรมบริการบันทึกภาพด้วยระบบดิจิทัล
6. กิจกรรมเสริม

โดยแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดดังนี้

1. กิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวนั่งชั่งชมโบราณสถาน

อัตราค่าบริการนั่งชั่ง

สำหรับนักท่องเที่ยวคนไทย

ระยะเวลา 10 นาที คนละ 100 บาท

ระยะเวลา 20 นาที คนละ 200 บาท
สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ระยะเวลา 10 นาที คนละ 140 บาท

ระยะเวลา 20 นาที คนละ 280 บาท

เส้นทางการเดินของช้างนำนักท่องเที่ยวชมโบราณสถานดังรายการ ระยะเวลา 10 นาที
ได้ชมโบราณสถานดังนี้ ศาลหลักเมือง วัดเกษ คุ้มขุนแผน วัดพระราม

ภาพประกอบ 9 นั่งช้างผ่านจุดชมวิ้วัดพระราม

เส้นทางการเดินของช้างนำนักท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ระยะเวลา 20 นาที ได้ชม
โบราณสถานดังนี้ ศาลหลักเมือง วัดเกษ คุ้มขุนแผน วัดพระราม วิหารพระมงคลบพิตร
อนุสาวรีย์พระเจ้าอู่ทอง บึงพระราม ด้านอุทยานหาปราสาท

ภาพประกอบ 10 ภาพนักท่องเที่ยวนั่งช้าง ด้านหน้าวัดพระศรีสรรเพชญ์

ภาพประกอบ 11 จุดบันทึกภาพ 10 นาที ด้านหลังวัดพระราม

ภาพประกอบ 12 ช้างเดินเป็นแถวเดินเข้าวังช้างอยุธยา แล เพนียด

2. กิจกรรมแสดงความสามารถช้างเล็ก

ช้างเล็กคือช้าง ตั้งแต่ 3 - 10 ขวบ จะได้รับการฝึกให้ต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วย การแสดงความสามารถ ดังเช่น สวัสดิ์ ออกเสียง การนั่งกับพื้น ยืนสองขา เดินสองขา สามขา เป่าเม้าท์ออร์แกน ใส่หมวกให้นักท่องเที่ยว นั่งบนเก้าอี้ เล่นสูลาสูป เป็นการแสดงให้นักท่องเที่ยวที่มาเยือนเป็นรอบวันละ ประมาณ 3 รอบการแสดง ก่อนและหลังการแสดง จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาขอถ่ายภาพ ซึ่งจะคิดค่าบริการท่านละ 20 บาท เพื่อเป็นรายได้ให้กับช้างและควาญ

3. กิจกรรมจำหน่ายอาหารช้าง

อาหารช้างสำหรับจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน จะมีอาหารที่เจ้าหน้าที่วังช้างอยุธยา แล เพนียด เตรียมไว้ให้ใส่ตะกร้าไว้ คือ กล้วย ประมาณ 1 หวี หรืออ้อยสับเป็นท่อนใส่ตะกร้า ประมาณ 10 ท่อน ๆ ละ 20 เซนติเมตร แต่ละตะกร้าจะมีอาหารเม็ด จำนวน 3 ถุง ซึ่งเป็นอาหารสำเร็จอัดแท่ง มีวิตามินและเกลือแร่ที่มีประโยชน์กับช้าง จำหน่ายในราคาตะกร้าละ 20 บาท และอาหารเสริม มีขนมปัง 1 แถว ราคา 20 บาท และนมสำหรับช้าง เขยือกละ 50 บาท 3 เขยือก 100 บาท

4. กิจกรรมจำหน่ายของที่ระลึก

ของที่ระลึกที่จำหน่ายจะเป็นผลิตภัณฑ์จากมูลช้างนำมาทำเป็นกระดาษและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น สมุดสะสมภาพ พวงกุญแจ สมุดบันทึก ที่คั่นหนังสือ และสินค้าอื่น ๆ จำพวกผ้าไหม เครื่องเซรามิก พวงกุญแจช้าง ในรูปแบบช้างต่าง ๆ เสื้อ กางเกงที่ออกแบบเป็นเอกลักษณ์ของวังช้างอยุธยา แล เพนียด และสินค้าอื่น ๆ ที่เป็นรูปแบบช้าง

ภาพประกอบ 13 กิจกรรมการแสดงความสามารถช้างน้อยเล่นฮูลาฮูปและช้างน้อยกินนม

5. กิจกรรมบริการบันทึกภาพดิจิทัล

การบริการถ่ายภาพด้วยระบบดิจิทัล 3 ขนาด ใหญ่ กลาง เล็ก สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน ด้วยระบบที่รวดเร็วทันสมัย ถ่ายและขยายได้เลย ภายในเวลา 45 วินาที เป็นการบันทึกภาพเมื่อนั่งช้าง ออกจากเกย เจ้าหน้าที่จะบันทึกภาพของนักท่องเที่ยวทุกคน เมื่อนักท่องเที่ยวกลับมา ก็จะให้ชมที่จอโทรทัศน์ เมื่อตัดสินใจเลือกภาพแล้ว เจ้าหน้าที่ก็จะส่งล้างภาพให้ โดยระหว่างที่นักท่องเที่ยวรอ ก็จะเข้าไปชมสินค้าของที่ระลึก

ภาพประกอบ 14 กิจกรรมช้างแจกของขวัญงานคริสต์มาสที่โรงเรียนต่าง ๆ

6. กิจกรรมผลงานช้างที่วังช้างอยุธยา แล เพนียด

กิจกรรมช้างช่วยเก็บศพ เมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์สึนามิที่ภาคใต้ ทีมงานช้างไปช่วยเก็บศพที่จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ชาวญี่ปุ่นทุกคนรู้จักเหตุการณ์นี้เป็นอย่างดี แต่ที่ประทับใจคือ ช้างได้มีส่วนร่วมในครั้งนี กิจกรรมช้างแสดงความสามารถในการแสดงภาพยนตร์ ละคร ต้อนรับอาคันตุกะ ศิลปิน ดารา ภาพยนตร์ ละคร ฯลฯ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็นความสามารถของช้าง

ภาพประกอบ 15 กิจกรรมช่วยสังคม เก็บศพผู้ประสบภัยสึนามิ

ภาพประกอบ 16 กิจกรรมถ่ายภาพยนตร์ โฆษณา

หมู่บ้านช้างเพนียดหลวง

ที่ตั้ง 74/1 ม. 3 ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เส้นทางการเดินทางจากตัวเมือง ช้ามคลองเมือง (แม่น้ำลพบุรีเดิม) ตามเส้นทางผ่านวัดวงษ์ฆ้อง วัดอินทาราม วัดแม่นางปลื้ม วัดสามวิหาร วัดเจดีย์แดง เพนียดคล้องช้าง หมู่บ้านช้างเพนียดหลวง จะตรงกันข้ามกับ สำนักงานทางหลวงชนบท และบ่อบำบัดน้ำเสีย เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา ก่อนถึงวัดบรมวงศัศรวารามวรวิหาร เป็นสถานที่อยู่อาศัย ที่พักให้กับควาญช้าง ทุกคน แบ่งออกเป็นห้องแถว เป็นอาคารชั้นเดียว แบ่งออกเป็นห้องพักกว้าง 3.6 เมตร ยาว 4.8 เมตร มีจำนวน 12 ห้อง มีแถวเดียว และบ้านหลังเดียว ขนาดเดียวกับห้องพัก จำนวน 24 ห้อง แต่ปลูกเป็นหลัง มีพื้นที่ต่อเติมให้สำหรับครอบครัวมีบุตร ชายคา ด้านหน้า อาคารต่อกันมุงจาก มีไฟฟ้าและน้ำสำหรับควาญช้างฟรี ห้องน้ำจะเป็นห้องน้ำรวม ชีวิตกับที่พักของควาญช้างส่วนใหญ่จะอยู่นอกบ้าน พื้นที่ของหมู่บ้านช้างเพนียดหลวงอยู่ติดกับแม่น้ำลพบุรี ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางด้วยเรือสามารถมาเยือนได้อีกทางหนึ่ง ปัจจุบัน จะมีนักท่องเที่ยวชาวไทย และต่างประเทศ เข้ามาเยี่ยมชมกิจกรรมและการดูแลช้างจำนวนมาก นักเรียน นักศึกษาเข้ามาเรียนรู้ การเลี้ยงช้างและกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านช้าง ซึ่งมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และกิจกรรมดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 17 แผนที่ตั้งวังช้างอยุธยา แล เพนียด และ หมู่บ้านช้างเพนียดหลวง (ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลังเพนียดคล้องช้าง)

ภาพประกอบ 18 ป้ายหมู่บ้านช้างเพนียดหลวง

คชอภิบาลสถาน ศาลปะกำ

สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐาน เชือกปะกำ เชือกบาศ ที่สำหรับคล้องช้าง ที่ได้รับมอบจาก หมอเต่า หมอช้างจากจังหวัดสุรินทร์และชัยภูมิ ซึ่งเป็นเชือกของบรรพบุรุษของควาญช้างที่ใช้คล้องช้าง (จับช้างป่า) มาฝึกหัดเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ สตรีห้ามจับและบุคคลใดจะขึ้นไปบนศาลมิได้นอกจากเจ้าของศาล หรือได้รับอนุญาต เฉพาะผู้ที่เจ้าของอนุญาตเท่านั้น บนศาลปะกำนั้นก็จะเป็นที่รวบรวมอุปกรณ์ในการคล้องช้าง เช่น แผ่นหลังรองหลังช้าง ทวย กาลั่น ชองในอุปกรณ์ต่าง

ไม้กอก ไม้คันทาม และงาช้างที่เสียชีวิตไป ได้ออคงาเก็บไว้ พร้อมกับอวัยวะช้าง เช่น ปลายงวงนำมาทำให้แห้ง หางช้าง ที่เสียชีวิตไปแล้วเก็บไว้บูชา

ควาญช้าง เจ้าหน้าที่และผู้เดินทางมาหมู่บ้านช้างที่ศรีทธาในปะกำจะกราบไหว้ขอพร จะเกิดโชคลาภ ตามประสงค์สิ่งที่น่าสนใจมากราบไหว้ ดังเช่น หัวหมู ไก่ต้ม ผลไม้ สุรา หมากพลู บุหรี่ ดอกไม้ ธูปเทียน พวงมาลัย ฯลฯ ยกเว้นเป็ด การเช่นไหว้จะเช่นเมื่อเกิดบุตรใหม่ แต่งงานใหม่ เดินทางไปบ้าน กลับบ้านต่างจังหวัด นำช้างไปแสดงในสถานที่ต่างจังหวัด ต้องบูชา บวงสรวง หรือการไปทำงานทุกวันจะประสบโชคลาภ ทำมาค้าขึ้น ถ้ามิได้บอกกล่าวจะประสบปัญหาต่าง ๆ และก็มีผู้ที่มากราบไหว้ตลอดทุกวัน เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีผู้คนเข้ามากราบไหว้ขอพร

ภาพประกอบ 19 คชอภิบาลสถาน (ศาลปะกำ)

ภาพประกอบ 20 ผลิตภัณฑ์กระดาษมูลช้าง

โครงการกระดาษมูลช้าง

เป็นการนำ มูลช้าง มาทำกระดาษ เป็นการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาปรับปรุงกระบวนการ และขั้นตอนการผลิต ให้เหมาะสมกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และพัฒนาขั้นตอนการผลิต ให้เหมาะสมกับต้นทุนการผลิต และกระบวนการให้ง่ายขึ้น เพื่อให้เจ้าหน้าที่และแม่บ้านควาญช้าง ได้ใช้เวลาว่างมาทำมูลช้างให้เป็นกระดาษ

ภาพประกอบ 21 กองต้นสับประดพีชอาหารช้าง

ช้างกินใบสับประด ที่ซื้อมาจากไร่สับประด จังหวัดระยอง ที่หักหัวสับประดแล้ว เกษตรกรจะไถทิ้ง ผู้รับเหมาจัดหาต้นสับประดจะไปเหมาสวนไว้ แล้วตัดต้น ขนส่งมาที่หมู่บ้าน ช้างเพียดหลวง เฉลี่ยวันละ 10 ตัน ช้างกินใบสับประดเป็นอาหารหลัก คุณสมบัติของใบสับประด มีเส้นใยสูง เมื่อกินใบสับประด เข้าไปในท้องช้าง ก็เหมือนกับเครื่องต้มใบสับประด เมื่อถ่าย ออกมาก็จะเหลือเส้นใย กับสิ่งปฏิกูลที่ร่างกายช้างไม่ได้ใช้ เจ้าหน้าที่ความฉางจะเก็บมูลฉาง ไปหมักกับเชื้อ จุลินทรีย์ (อีเอ็ม) ไว้สัก 3 วัน เพื่อให้กลิ่นมูลฉางนั้นน้อยลง และเปลี่ยนกลิ่น เป็น กลิ่นเปรี้ยว ๆ

ภาพประกอบ 22 กระจายมูลฉางขณะตากแดด

ขั้นตอนการผลิต นำเส้นใยมาล้าง น้ำให้เหลือแต่เส้นใย นำไปต้มด้วยความร้อน ผสม โซดาไฟ อัตราใยมูลช้าง 15 กิโลกรัมต่อ โซดาไฟ 1 กิโลกรัม ต้มนาน 1 ชั่วโมง ทิ้งไว้ให้เย็น นำมา ล้างน้ำ ประมาณ 3 ครั้งนำเส้นใยเข้าเครื่องปั่นครั้งละ 30 กิโลกรัม ปั่น 30 นาที ก็จะได้เส้นใย สำหรับ ทำกระดาษมูลช้าง กระบวนการต่อไป ต้องการให้สีออกขาว ก็จะฟอกด้วยคลอรีน แล้วล้าง คลอรีนออก ถ้าจะให้มันสีก็ย้อมสีย้อมผ้า เมื่อได้เส้นใยที่ต้องการ ก็นำมาสู่การทำกระดาษ โดยนำ เส้นใยลงในอ่างน้ำ มีเฟรมขนาดเท่าหนังสือพิมพ์ ตักเส้นใยตามปริมาณ ต้องการความหนา เมื่อลง เฟรมแล้ว เกลี่ยให้เส้นใยกระจายให้ทั่ว ยกให้สะเด็ดน้ำ นำไปผึ่งแดดแห้งสนิทนำมาลอกออกจาก เฟรม เก็บในที่แห้งไว้

เมื่อได้กระดาษแล้ว ก็นำกระดาษมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ของที่ระลึก เป็นสมุดบันทึก ที่คั่นหนังสือ สมุดสะสมภาพ และนำกระดาษมูลช้างนำมาให้ช่างวาดรูปจำหน่าย ฯลฯ สถานที่ จำหน่ายที่วังช้างอยุธยา แล เพนียด ต่อไป

โครงการปฎิชีวะภาพ

มูลช้างจากวังช้างอยุธยา แล เพนียด จะเก็บมารวมไว้ในกระทะเพื่อนำมาทิ้งที่ลานหมัก ปุ๋ย ที่หมู่บ้านช้างเพนียดหลวง ส่วนเศษอาหารช้าง และมูลช้างที่หลักช้าง(ที่นอนช้างในเวลา กลางคืน ในแต่ละวันที่เก็บไว้และจะนำมารวมกัน ที่ลานหมักปุ๋ยเช่นกัน มูลช้างและเศษอาหาร จากการกินของช้างจะมากลุกเคล้ากัน นำน้ำจุลินทรีย์ ชีวะภาพไปราด ทิ้งไว้ 1 เดือนไปกลับ 1 ครั้ง ทิ้งไว้ ก็จะได้ปุ๋ยชีวภาพ นำมา ผึ่งแดดให้แห้ง นำเข้าเครื่องตีปุ๋ยให้ละเอียด แยกเศษไม้ เศษหิน ออก บรรจุถุงจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว

โครงการสืบสานสายพันธุ์ช้างไทย

ภาพประกอบ 23 ช้างผสมพันธุ์

ด้วยสถิติของกรมปศุสัตว์ ซึ่งรวบรวมทำประวัติช้างบ้านด้วยการฝังไมโครชิพที่คอช้าง ทำทะเบียนประวัติไว้ ซึ่งเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2540 นี้เอง ส่วนช้างบ้านเมื่ออายุ 8 ปีให้ไปจดทะเบียนกับเจ้าหน้าที่กรมการปกครอง ที่ที่ว่าการอำเภอ คือ จดทะเบียนตัวรูปพรรณช้าง สถิติทั่วไปประเทศ มีช้างบ้านไม่เกิน 2,600 ตัว วังช้างอยุธยา แล เพนียด ได้ตระหนักถึงการเพาะพันธุ์ช้างเพื่อเพิ่มประชากรช้าง การอัตราการเกิดไม่สัมพันธ์กับการตายของช้าง จึงเริ่มส่งเสริมและลงมือเปิดตัวโครงการเพาะพันธุ์ช้าง ด้วยการจัดพิธีวิวาห์ช้างขึ้นในปี พ.ศ. 2542 เป็นข่าวที่โด่งดังไปทั่วโลก สำนักข่าวได้เผยแพร่ภาพไปทั่วโลก มีการคัดเลือกช้างเพศผู้ เพศเมีย จัดให้มีการวิวาห์ฝ่ายเพศผู้ เพศเมีย การจัดครั้งนั้นยิ่งใหญ่ มีประชาชนมาเป็นสักขีพยานจำนวนมาก การผสมพันธุ์ช้างระหว่างเพศผู้ และเพศเมีย นั้นต้องมีความสัมพันธ์คือ ตัวเมียที่เป็นสัดจะต้องได้รับการผสมพันธุ์ในช่วง 3 วัน จะส่งผลให้การผสมพันธุ์นั้นประสบความสำเร็จ จากปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมาถึงปี พ.ศ. 2550 วังช้างอยุธยาฯ ได้กำเนิดลูกช้าง 30 เชือก ทำให้นักอนุรักษ์ช้างทั่วโลกได้ให้ความสนใจเข้ามาศึกษาจากเราเป็นจำนวนมาก

โครงการอนุบาลช้างน้อย

ภาพประกอบ 24 ช้างน้อยกับอิริยาบถต่าง ๆ กับภาพแม่ช้าง

จากโครงการสืบสานสายพันธุ์ช้าง จะตั้งท้อง 18-22 เดือน เมื่อแม่ช้างตกตูก (ให้กำเนิด) แล้ว ช้างจะได้รับการดูแลอนุบาล คือ การเลี้ยงดู โดยแม่ช้างไม่ต้องไปทำงาน อยู่ในคอก

ที่มีหลังคา เจ้าหน้าที่ควาญช้างคอยดูแล สุขภาพ อาหารช้าง น้ำ เก็บมูล ทำความสะอาด ตลอดระยะเวลา 3 ปีเต็ม ลูกช้างก็จะได้รับความปลอดภัย สุขภาพแข็งแรง แม่ช้างจะได้ปริมาณอาหารที่มากพอที่จะผลิตนมให้ลูกช้างอย่างมีคุณค่า และลูกช้างก็มีพัฒนาการที่ดี จากการกินนมอย่างเดียวก็เริ่มปรับตัวกินอาหารช้างบ้างจนกระทั่ง 3 ปีผ่านไป ลูกช้างจะถูกแยกจากแม่ลูก แม่ก็จะนำมาฝึกใหม่ เพื่อให้ทำงานปกติ ลูกช้างก็จะนำเข้าโรงเรียนฝึกลูกช้างต่อไป

โครงการช้างชรา

ภาพประกอบ 25 ช้างชรากับอาการเศร้า

ช้างที่ทำงาน ในวังช้างอยุธยา แล เพนียด อายุมากก็จะให้หยุดทำงาน มีจำนวน 4 เชือก ได้แก่ พังดอกหมาก อายุประมาณ 80 ปี พังรุ่งเรืองอายุ 75 ปี มีปัญหาเรื่องฟันหลุดและกร่อน การเคี้ยวอาหารไม่ละเอียด พังรุ่งทรัพย์อายุ 85 ปี ร่างกายเคลื่อนไหวช้ากินน้อย พังพลับพลึง ร่างกายอ่อนแออายุ 65 ปี ช้างเมื่อแก่แล้วจะมีอาการดังกล่าว ถ้าปล่อยทิ้งไว้ ไม่ดูแลสุขภาพ อาหารที่เหมาะสมและนำมาออกกำลังกายก็จะส่งผลให้อายุสั้น ทางวังช้างอยุธยา แล เพนียด ก็จัดกิจกรรมดูแลช้างชรา ซึ่งไม่เป็นอันตรายต่อผู้เข้ามาดูแล ทั้งที่ไม่ได้เป็นควาญช้าง บุคคลทั่วไปเข้ามาดูแลให้อาหารพาไปกินหญ้า อาบน้ำ ก็เป็นการต่ออายุช้างให้อยู่กับวังช้างอยุธยา แล เพนียด ให้ได้นานขึ้นไปอีก

บ้านพักรับรอง

บ้านพักรับรองสร้างไว้เป็นห้องพักรักพื้น 1 หลัง แบ่งออกเป็น 2 ห้องนอน กว้าง 3.6 เมตร ยาว 7.2 เมตร มีจำนวน 4 หลัง สำหรับรับรองแขกผู้มาเยือน ประสงค์จะพักที่หมู่บ้านช้าง และสำหรับชาวต่างประเทศ ที่มีความประสงค์จะพักและชมวิถีชีวิตการเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้างเพนียด

หลวง โดยมีเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร ชาวออสเตรเลีย 2 คน เข้ามาช่วยดูแลประสานงานภายใต้โครงการ ประสบการณ์ครั้งหนึ่งที่มาเลี้ยงช้างที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 26 บ้านพักรับรองด้านนอก

ภาพประกอบ 27 บ้านพักรับรองด้านใน

ควาญช้างมีจำนวน 70 คน ควาญช้างใหญ่ คือ ควาญที่เลี้ยงช้างสำหรับกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวนั่งช้างชมโบราณสถาน อายุตั้งแต่ 12 ปี เป็นต้นไปทั้งช้างพลาย (เพศผู้) ช้างพัง (เพศเมีย) จำนวนควาญช้างใหญ่ 61 คน ควาญช้างน้อย คือ ช้างตั้งแต่ 3 -12 ปี ซึ่งเป็นช้างที่ไม่สามารถใส่แหง (กุบ) คือ แก้อึบนหลังช้างสำหรับนักท่องเที่ยวนั่งบนหลังช้าง เพียงแสดงความสามารถต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้บันทึกภาพ ควาญช้างน้อยมีจำนวน 9 คน หน้าที่ของควาญช้างทั้งจะแบ่งออกเป็น 2

ส่วน คือ ไปทำงานที่วังช้างอยุธยาแลเพนียด เรียกว่า ไปทำงาน ถ้าทำงานที่หมู่บ้านช้างเพนียดหลวง เรียกว่า หยุตงาน ทั้งหมดนั้น คือ การทำงานเลี้ยงช้าง โดยไม่แบ่งออกเป็นช้างเล็กช้างใหญ่ เพราะช้างเล็ก และช้างใหญ่จะสลับกันไปทำงาน โดยจะพิจารณาจากสุขภาพของช้างเช่น ช้างผอม ป่วย ท้องแตกจากสาเหตุสายรัดประโคน (สายรัดท้องช้างกับแหง) รัดแน่นเกินไปทำให้เกิดบาดแผล

ที่ห้องซ้าง ทุกวันจันทร์จะมีการตรวจสุขภาพซ้าง และความพร้อมของควาญซ้างเพื่อแจ้งความประสงค์ไปทำงาน คือการเปลี่ยนพลัด ไปทำงานนั่นเอง

หน้าที่ควาญซ้างใหญ่ที่ไปทำงาน ณ วังซ้างอยุธยา แล เพนียด ประกอบด้วย

1. ทำความสะอาดซ้าง ก่อนไปทำงาน
2. แต่งชุดซ้างตามระเบียบ มีผ้าคลุมหน้าซ้าง ผ้าคลุมหลัง ใส่แหงซ้าง พร้อมแผ่นรองหลังซ้าง ใส่ร่ม มีผ้าข้อเท้าซ้าง
3. ควาญซ้างแต่งกายด้วยชุดแบบฟอร์ม ชุดสีแดง คล้ายทหารโบราณ พกมีดเหน็บและตะขอ
4. ควบคุมซ้างให้อยู่ในบริเวณผูกซ้าง ให้อาหาร อาบน้ำทุก ๆ รอบหลังจากรับบริการนักท่องเที่ยวหรือเฉลี่ยวันละไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง
5. ควบคุมซ้างให้เดินไปตามรายการเวลา ที่นักท่องเที่ยวซื้อบัตร
6. ไม่ออกนอกสถานที่โดยไม่ได้รับอนุญาต และต้องฝากซ้างกับเพื่อนควาญซ้างทุกครั้งเมื่อไปทำภารกิจส่วนตัวต่าง ๆ และต้องล็อกซ้างไว้กับรายละเอียดเมื่อไปทำภารกิจส่วนตัว
7. ควาญซ้างต้องติดบัตรชื่อควาญซ้าง และชื่อซ้างไว้ด้านหลังทุกคน เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้เรียกชื่อควาญซ้างและซ้างถูกเมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ
8. ห้ามโทรศัพท์ ขณะบริการนักท่องเที่ยว
9. ห้ามดื่มของมึนเมา และเล่นการพนันโดยเด็ดขาด
10. ห้ามจำหน่ายสินค้า ใด ๆ บนหลังซ้าง

หน้าที่ควาญซ้างน้อย ประกอบด้วย

1. ทำความสะอาดซ้างก่อนไปทำงาน
2. แต่งกายซ้าง โดยมีผ้าคลุมหน้า คลุมหลัง มีข้อเท้าซ้าง โซ่ปลอก (โซ่ล่ามซ้าง)
3. ให้อาหาร น้ำกับซ้างน้อย
4. มีอุปกรณ์ในการแสดงซ้างพร้อม ดังเช่น เป้าเมาร้ออกแกน หมวก ห่วงสุลาฮูบ ลูกฟุตบอล ตะขอ สำหรับควบคุมซ้าง
5. แสดงความสามารถต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้บันทึกภาพ คิดค่าบริการนักท่องเที่ยวท่านละ 40 บาท
6. เชิญชวนนักท่องเที่ยวซื้ออาหารให้ซ้างเช่น นม สำหรับซ้างน้อย อาหารซ้างสำหรับซ้างทุกเชือก
7. รายได้ทั้งสิ้นให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้เก็บ

8. ทำความสะอาดลานเลี้ยงช้างน้อยเอง เมื่อช้างถ่ายมูล หรือปัสสาวะ
9. ดูแลความปลอดภัยต่าง ๆ ระหว่างนักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมกับช้าง
หน้าที่ของควาญช้างที่อยู่ในหมู่บ้านช้างเพนียดหลวง ประกอบด้วย
  1. นำช้างออกจากหลักรุกมาเลี้ยงที่อาคารเลี้ยงช้างรวม
  2. ทำความสะอาดหลักรุกทุกหลักรุกโดยมารวมกันเก็บมูลช้างไปทิ้งลานทำปุ๋ย
  3. ซ่อมแซมอุปกรณ์ เครื่องมือ ของใช้ช้าง
  4. ช่วยดูแลช้าง และความปลอดภัยขณะนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมหมู่บ้านช้างเพนียดหลวง
  5. ช่วยเหลืองานในหมู่บ้านที่ได้รับมอบหมาย
  6. ให้อาหารช้าง และน้ำ เฉลี่ยวันละ 3 ครั้ง
  7. เมื่อเสร็จภารกิจควาญช้างสามารถ ทำกิจกรรม หรือพักผ่อนตามอัธยาศัย

สภาพความเป็นอยู่ของควาญช้าง

วังช้างอยุธยา แล เพนียด ได้จัดที่พักให้กับควาญช้างที่โสด เป็นห้องแถว ส่วนที่มีครอบครัวให้อยู่บ้านพักเดี่ยว สาธารณูปโภค น้ำ ไฟฟ้า ควาญช้างไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย อาหารช้างวังช้างอยุธยา แล เพนียด เป็นผู้จัดหา ควาญช้างมีหน้าที่ให้อาหาร และทำความสะอาด ค่าใช้จ่ายที่ควาญช้างต้องรับผิดชอบ

1. ชุดแต่งกาย ของวังช้างอยุธยา แล เพนียด
2. โซ่ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้กับช้างจะมีให้ทุกเชือกเมื่อหายควาญช้างต้องรับผิดชอบ
3. อุปกรณ์ที่ใช้แต่งตัวช้างจะให้ควาญช้างครั้งแรกเมื่อกำนามาแลกคืน ถ้าหายต้องเสียค่าใช้จ่าย
4. อุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่ใช้เลี้ยงช้าง ตะขอ มีดพก ตัวขันด้วย จัดหาเอง
สวัสดิการของควาญช้าง มีดังนี้

1. การปฏิบัติงานในวังช้างอยุธยา แล เพนียด ครบ 3 เดือน ควาญช้างจะได้รับสิทธิในการทำประกันสังคม
2. ทำประกันสังคมแล้วควาญช้างสามารถกู้ยืมเงินได้ไม่เกิน 3 เท่าของเงินเดือน
3. มีที่พักให้กับครอบครัว บุตร ธิดา ของควาญช้าง
4. ให้ทุนการศึกษากับบุตร ธิดา ของควาญช้าง
5. การหยุดพักผ่อนสามารถทำได้ก็ต่อเมื่อเพื่อนควาญช้างช่วยดูแลช้างของตน